

ФІЗКУЛЬТУРНА ОСВІТА В УКРАЇНІ

УДК [025.5]:796.077.5

БІБЛІОГРАФІЧНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ АСПІРАНТА ВНЗ ФІЗКУЛЬТУРНОГО ПРОФІЛЮ

Свістельник Ірина

Львівський державний університет фізичної культури

Анотація. У статті проаналізовано особливості бібліографічної культури як складової культури інформаційної. Показано, що володіння бібліографічним методом роботи з інформаційними джерелами є невід'ємним компонентом пізнавальної, ціннісно-орієнтовної, соціокультурної діяльності особистості в цілому; пріоритетною складовою інформаційної культури, яку розглядають як засіб удосконалення вмінь і навичок самостійної роботи з документальною інформацією, та чинник інтелектуалізації у процесі професійного становлення і саморозвитку. Встановлено, що володіння основами бібліографічних знань і практичними навичками самостійного пошуку літератури в різних бібліографічних джерелах є складовою частиною наукової організації науково-дослідної роботи аспіранта

Ключові слова: бібліографія, інформаційна культура, аспіранти, вища фізкультурна освіта.

Постановка проблеми. Науковий процес має інформаційну природу, його розвиток відбувається в єдності з інформаційним процесом і визначається ним. У сучасних умовах лавинних потоків інформації якісний рівень освіти і науки досягається здатністю шукати і знаходити потрібну інформацію, ступенем залучення в інформаційну діяльність, ефективністю управління інформацією. У зв'язку з цим актуалізується проблема формування інформаційної культури, що визначена як обов'язкова складова навчального та наукового процесів у ВНЗ фізкультурного профілю. Така проблема характерна для усієї вищої школи України.

Епоха електронних технологій відкрила нові можливості для вільної навігації користувача в інформаційних ресурсах. Звідси зростає необхідність розвитку навичок керування діяльністю і, відповідно, володіння ефективними методами самостійного пошуку, сприйняття, опрацювання та використання інформації у тих, хто навчається у ВНЗ. Історичний досвід, фундаментальні наукові дослідження, сучасна практика інформаційної діяльності показують, що до таких ефективних методів належить бібліографічний метод. Бібліографічний метод обов'язково присутній в інформаційній діяльності, без його застосування неможливе опанування інформацією. У цих умовах постає питання необхідності високого рівня інформаційної культури, володіння бібліографічним методом роботи з інформаційними ресурсами як невід'ємним

компонентом пізнавальної, ціннісно-орієнтовної, соціокультурної діяльності особистості в цілому. Бібліографічна культура не тільки активізує інформаційну діяльність в епоху електронних технологій, вона формує творчий, оцінний підхід до набуття знань, оптимізує культурний саморозвиток. Велике значення має і той факт, що управлінська функція бібліографії тут полягає у впливі на поведінку особистості, осмислення, оцінку навколишньої дійсності, зумовлює світоглядну роль в інформаційному спілкуванні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в рамках основної теми 1.5 Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2011 — 2015 рр.

Мета дослідження полягає у визначенні місця бібліографічної культури у структурі інформаційної культури вищої фізкультурної освіти, особливостей і ролі формування здібностей аспіранта до організації науково-дослідної діяльності.

Результати дослідження. Інформаційна культура в широкому аспекті є невід'ємною складовою професійної майстерності майбутнього вчителя фізичної культури чи тренера з обраного виду спорту, інструментом для набуття нового знання в рамках обраної спеціальності; одним з головних компонентів професійної компетентності фахівця, що характеризується знанневим (операційним), поведінковим (практико-діяльним) і ціннісно-орієнтованим аспектами [1]. Інформаційна культура позиціонується як професійно значуща особиста якість людини, спрямована на раціональну,

ефективну, зважену взаємодію з інформаційним середовищем, у результаті освоєння якого зовні отримана інформація стає особистим інструментом діяльності та власної компетентності. Теоретична модель інформаційної культури є складною структурою, до якої входять такі основні елементи, як професійна культура, педагогічна культура, управлінська культура, культура читання, культура мови, світоглядна культура, бібліографічна культура, комп'ютерна культура. На жаль, сучасна практика вищої освіти свідчить про обмежений підхід до формування інформаційної культури, який зводиться до розуміння інформаційної культури лише у контексті оволодіння навичками роботи з персональним комп'ютером, чим обмежує локальність проблеми в цілому.

У наш час інформаційна культура є самостійним науковим напрямком, яким сьогодні займаються вчені та фахівців різних галузей знань. Пріоритетною її складовою є бібліографічна культура, яку розглядають як засіб удосконалення вмінь і навичок самостійної роботи з документальною інформацією та як чинник інтелектуалізації у процесі професійного становлення і саморозвитку, що впливає на всі інші складові, оскільки об'єднує два напрямки загальної інформаційної культури: технологічний і гуманітарний; бібліографічний метод є лише універсальним методом оперування інформацією в усіх сферах документальної діяльності.

Формування інформаційної культури фахівця галузі фізичної культури і спорту є цілеспрямованим процесом, що передбачає засвоєння спеціальних інформаційних знань та формування вмінь шукати, опрацьовувати й правильно використовувати знайдену інформацію. Він скерований на засвоєння теоретико-світоглядних завдань, до яких входять теоретичні знання про інформацію, її сутність, види, класифікацію, закони розповсюдження, знання про інформаційні системи, які цю інформацію накопичують, систематизують і надають можливість використовувати під час навчання, здійснення науково-дослідної роботи, у професійній діяльності. Це процес, що формує уміння та навички застосування сучасних інформаційних технологій для опрацьовування та аналізу інформації у різних видах професійної діяльності, зокрема й організації та аналізі змагальної діяльності спортсменів, під час планування уроків фізичного виховання та навчально-тренувального процесу тощо; процес, що здійснює розвиток умінь оцінювати достовірність та практичну цінність інформації, отриманої з різних джерел, використовувати цю інформацію для вирішення конкретних практичних завдань; отримання досвіду використання мережі Інтернет, роботу з різноманітними інформаційно-пошуковими

системами та потрібними сайтами, колекціями наукових та навчально-освітніх ресурсів.

У професійній діяльності педагога та спортовця одним з елементів інформаційної культури є коректне використання інформації, особливо мережі Інтернет; важливою є інформаційна етика, яка вимагає від користувачів дотримання авторських прав та прав інтелектуальної власності, використання інформаційних ресурсів з обов'язковим посиланням на першоджерело чи інтернет-сайти. Компонентом інформаційної культури аспіранта ВНЗ фізкультурного профілю стають знання теоретичних основ мережі Інтернет та пошукового апарату бібліотеки, навички роботи з паперовими та електронними каталогами, знання та вміння з методики та стратегії пошуку інформації, критеріїв пошуку та основних джерел, їх аналізу та аналітичного опрацьовування.

Евристичний початок наукової діяльності молодого дослідника передбачає, що майбутній науково-педагогічний працівник повинен уміти знаходити та використовувати потрібну йому інформацію про педагогічний чи тренувальний процеси у науковій літературі, а також самостійно отримувати нові знання — володіти основами науково-інформаційної діяльності.

Робота з літературою та іншими джерелами інформації є первинним науковим пошуком. Починаючи наукову роботу, аспірант зобов'язаний ознайомитися зі станом останніх наукових досліджень з теми чи проблеми, яку збирається досліджувати, врахувати та максимально використати проведені раніше дослідження. Вивчення літературних джерел дозволяє досліднику усвідомити значущість обраної теми дослідження, визначити засадничі теоретичні й методологічні принципи її виконання, визначити свою „нішу”.

Ознайомлення з опублікованими за темою дисертації науковими працями починається одразу після розробки ідеї, задуму наукового дослідження. Наукові дослідження базуються на досягненнях науки, тому не випадково кожна стаття, книга, брошура містить посилання на попередні дослідження. Яким чином знайти потрібну літературу – питання для кожного дослідника надзвичайно актуальне. Пошук можна здійснювати різними способами: шукати у каталогах бібліотеки, самостійно переглядаючи традиційні джерела інформації: книги (монографії, підручники, науково-методичні видання, навчальні посібники); періодичку: наукові і реферативні журнали, академічні вісники, збірки наукових статей; збірки нормативних документів, стандарти, нормативні акти, інструкції; довідкові видання: енциклопедії і словники; інформаційні видання: аналітичні огляди, інформаційні випуски і бюлетені; переклади наукової літератури; джере-

ла зарубіжної наукової літератури та періодики; дисертації, автореферати дисертацій, та звертатися до мережі Інтернет: комп'ютер за пошуковим образом знайде потрібну інформацію без проблем, перешкод та знань системи каталогізації.

Але інформаційний пошук як у каталогах бібліотеки, так і в мережі Інтернет вимагає від дослідника знань основ інформаційної культури та бібліографічного методу опрацювання інформації. Відсутність належної інформаційної культури (у тому числі й бібліографічної) негативно позначається на будь-якій ділянці наукової діяльності. А для вчених і фахівців, які є найбільш активними споживачами наукової інформації, володіння основами бібліографічних знань, бібліографічним методом опрацювання інформації і практичними навичками самостійного пошуку літератури в різних бібліографічних джерелах є складовою частиною наукової організації їхньої праці. Аспіранти, що мають елементарну бібліографічну підготовку, зазвичай приділяють більше часу ретельному пошуку літератури, оскільки знання методики бібліографічного пошуку відкриває додаткові шляхи для отримання інформації — достовірної, актуальної та перевіреної. Практика роботи показує, що ті науковці, які володіють бібліографічними знаннями, активніше використовують ресурси бібліотек на різних стадіях своєї наукової роботи, частіше відвідують її, упродовж тривалого часу ретельно знайомляться з першоджерелами, інтенсивно задіюють довідково-бібліографічний апарат, розуміють, що таке первинні та вторинні джерела інформації, усвідомлюють важливість правильного бібліографічного опису. Такі науковці звертаються за бібліографічною допомогою до професійних працівників, як правило, тільки у тих випадках, коли їм необхідні поради з питань уточнення бібліографічного пошуку чи бібліографічного запису, і саме такі науковці дотримуються основної вимоги в отриманні наукового знання — накопичення та систематизації достовірної первинної інформації.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій вплинув на зміст та форми бібліографічної культури. Довідково-бібліографічний фонд у його звичайному вигляді доповнюється та одночасно формується електронними джерелами, які створюють основу для пошуку інформації в електронному форматі. Молоді науковці галузі тепер надають перевагу бібліографічному пошуку за допомогою електронних засобів мережі Інтернет. Цей й зрозуміло: Інтернет полегшує отримання необхідної інформації, адже не потрібно особливих знань щодо користування каталогами бібліотеки, не потрібно заглиблюватися у принципи розміщення

бібліографічних карток, здійснювати самостійний пошук інформації, звертатися до бібліотекарів для отримання потрібного джерела, працювати з першоджерелом у приміщенні бібліотеки (читати, нотувати, виписувати). Комп'ютер самостійно робить усю роботу за аспіранта за допомогою інформаційно-пошукових систем, уведення ключових слів та словосполучень. Мережа Інтернет стає привабливішою щодо отримання швидкої та зручної інформації: сидючи вдома, можна годинами переглядати файли, сайти, гортати сторінку за сторінкою різних інформаційних систем у пошуку тієї інформації, яка найбільш відповідає темі наукового дослідження, копіювати першоджерела, не зважаючи на авторські права та інформаційну етику, і використовувати їх переважно із застосуванням сканування, у вигляді простого документа, гіпертексту чи у форматі PDF.

Це призводить до того, що, отримуючи з мережі Інтернет найменшу частину інформації про книги та інші первинні документи, молодий дослідник буває повністю задоволений пошуковими діями, оскільки про існування іншої частини інформації він не знає, що часто зумовлено його недостатньою кваліфікацією у вирішенні пошукових завдань [2]. Саме тоді з'являється стан інтелектуальної задоволеності, що виникає унаслідок необхідної і достатньої зручності доступу до інформації людини у процесі її інформаційної діяльності [3].

На жаль, хибна думка, що в мережі Інтернет зібрана вся потрібна галузева інформація, зводить дослідницьку діяльність науковця до елементарної обмеженої інформаційної діагностики досліджуваної теми чи проблеми, оскільки переважна більшість файлів можуть бути вирвані з контексту статті, дисертаційної роботи, реферату тощо; списки використаних джерел не завжди є достовірними і не збігаються (під час ретельної перевірки) з бібліографічними описами першоджерела. Тому аспіранти, отримуючи готову бібліографічну продукцію, дозволяють собі списати опис бібліографічних джерел з бібліографічного списку представленої у мережі Інтернет статті, автореферату, дисертації, книги.

Досвід роботи в інформаційній службі і перевірки списків використаних джерел, що подають аспіранти на наукові конференції, досить часто ставить під сумнів те, що частина аспірантів самостійно працювали з першоджерелами, на які здійснюють посилання, оскільки під час опрацювання друкованої літератури дослідник бачить на власні очі книгу, статтю, збірник, журнал, законодавчий матеріал і припуститися помилок щодо прізвища автора, назви статті чи назви журналу, назви законодавчого документа навряд чи зможе. Тому кожна помилка, допущена молодим

дослідником під час інформаційного пошуку, копіювання інформаційного матеріалу та його використання з мережі Інтернет, стає явною, оскільки представлені з мережі джерела науковець подає переважно у вигляді короткої інтернет-адреси сайту, сторінки чи файлу, забуваючи про те, що будь-який файл з інформацією має автора, назву документа та URL-адресу, які є обов'язковими елементами бібліографічного опису. Водночас посилання на кожний електронний документ вимагає обов'язкової ідентифікації документа (що це саме електронний ресурс з режимом доступу нього та датою звернення).

Прикладом несамостійного опрацювання першоджерел, поданих у списку літератури, була стаття „Засоби фізичної реабілітації при переломах проксимального кінця плечової кістки після стабільно-функціонального остеосинтезу” (з етичних міркувань автор не вказаний — І. С.), яка потрапила на перевірку до бібліотеки. Бібліографічний опис одного з посилань був таким:

Носивець Д. С. Ортопедия. Травматология. Протезирование : научно-практический журнал / Д. С. Носивець, И. В. Бойко, Л. Ю. Науменко. — 2008. — № 4. — С. 108–111.

Наведений приклад свідчить про те, що дослідник особисто не читав цієї статті, оскільки не вказав її назви, точної назви наукового журналу, отже, як припущення, її не бачив. Щоб виявити правильний опис першоджерела, був застосований метод уточнення бібліографічного запису (процес перевірки правильного складання бібліографічного опису, його звірки з оригіналом), який дав змогу встановити назву журналу, рік, номер, назву статті. У результаті застосування бібліографічного методу був складений правильний бібліографічний опис:

Носивець Д. С. Комбинированный остеосинтез в реабилитации пациентов с внутрисуставными переломами дистального метаэпифиза плечевой кости / Д. С. Носивець, И. В. Бойко, Л. Ю. Науменко // Ортопедия, травматология и протезирование. — 2008. — № 4. — С. 108–111 [4].

Інший приклад невірно складеного бібліографічного опису також вказує на те, що зі змістом статті особисто не працювали:

Стадний В. П. Доктор : журнал для практикующих врачей / В. П. Стадний // Изд-во «Элар». — 2005. — № 3. — С. 45–46.

Після уточнення бібліографічних елементів правильний бібліографічний опис мав такий запис:

Стадний В. П. Особенности физиотерапии больных с переломами длинных трубчатых костей / В. П. Стадний // Доктор. — 2005. — № 3. — С. 45–46. [5].

Думка про те, що автор статті здійснив посилання на інформаційні джерела не з першоджерела, а з

бібліографії іншого автора, знайшла підтвердження у мережі Інтернет.

Отже, аспірантам слід пам'ятати, що специфіка бібліографії визначається особливостями первинного документального потоку. Інформація для дослідника є предметом і результатом його праці. Осмислюючи та опрацьовуючи потрібні інформаційні джерела, молодий науковець видає специфічний продукт — якісно нову інформацію. Тому процес роботи з першоджерелами є досить відповідальним етапом наукового дослідження. Бібліографія не тільки складає одну з важливих частин статті чи дисертації і відображає самостійну творчу роботу дисертанта, але й є обличчям науковця, показником його ерудиції, компетентності та належної інформаційної культури. Сьогодні аспірант, а завтра науковий керівник він має володіти знаннями, уміннями та навичками роботи з інформаційними джерелами, методикою пошуку необхідної інформації із застосуванням як карткових, так і електронних джерел, бібліографічною культурою.

Висновки

Науково-дослідна діяльність аспірантів слугує формуванню їх як творчих особистостей, що володіють методами і засобами наукових досліджень, орієнтованих на досягнення конкретного наукового результату, здатних обґрунтовано та ефективно вирішувати теоретичні і прикладні наукові проблеми, використовуючи накопичений дослідницький потенціал та отримані знання. Бібліографічний метод у структурі інформаційної культури є важливою складовою, засобом наукового інструментарію вивчення питання, яке розглядає вчений. Молодий дослідник під час розробки певної наукової проблеми, вибору певних напрямів дослідження, з'ясування зв'язків з іншими суміжними науками, ступеня розробки теми тощо починає її опрацювання з бібліографічного пошуку, аналізу бібліографії, бібліографічних списків та інших видів бібліографічної продукції. Сьогодні інформаційна культура виступає складним, багатоконпонентним явищем, таким, що відображає як ознаки інформаційної культури особистості, так і досягнення в галузі інформатизації — ступінь оволодіння професійно значущою інформацією; готовність до функціонування в інформаційному середовищі, оволодіння комплексом знань, умінь і навичок, що дозволяють вирішувати теоретичні та практичні завдання у професійній діяльності; ступінь оволодіння методами і технологією роботи з інформацією, навичками її пошуку, опрацювання та аналізу.

Список літератури

1. Анастаси А. Психологическое тестирование / А. Анастаси, С. Урбина. — 7-е изд., доп. — СПб. : Питер, 2005. — 688 с.
2. Амлінський Л. Бібліотечний комфорт: розкіш чи веління часу / Лев Амлінський // Бібліотечний вісник. — 2010. — № 3. — С. 39–44.
3. Там само. — С. 39.
4. Носивець Д. С. Комбинированный остеосинтез в реабилитации пациентов с внутрисуставными переломами дистального метаэпифиза плечевой кости / Д. С. Носивець, И. В. Бойко, Л. Ю. Науменко // Ортопедия, травматология и протезирование. — 2008. — № 4. — С. 108–111.
5. Стадний В. П. Особенности физиотерапии больных с переломами длинных трубчатых костей [Электронный ресурс] / В. П. Стадний // Doktor. — 2005. — № 3. — С. 45–46. — Режим доступа : http://77.121.97.68/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=STATTI (дата обращения: 13.02.12)

Надійшла до редакції 12.02.2012 р.

Свістельник І. Библиографическая культура как составляющая информационной культуры аспиранта высшего учебного заведения физкультурного образования.

В статье проанализированы особенности библиографической культуры как составляющей информационной культуры. Показано, что владение библиографическим методом работы с информационными источниками является неотъемлемым компонентом познавательной, ценностно-ориентировочной, социокультурной деятельности личности в целом; приоритетной составляющей информационной культуры, которую рассматривают как средство усовершенствования умений и навыков самостоятельной работы с документальной информацией и фактор интеллигентизации в процессе профессионального становления и саморазвития. Установлено, что владение основами библиографических знаний и практическими навыками самостоятельного поиска литературы в разных библиографических источниках является составной частью научной организации научно-исследовательской работы аспиранта.

Ключевые слова: библиография, информационная культура, аспиранты, высшее физкультурное образование.

Svistelnyk I. Bibliography culture in the structure of informative culture of graduate student of higher educational establishment of athletic education.

In the article the features of bibliographic culture are analyzed as a making informative culture. It is shown that a domain the bibliographic method of work with informative sources is the inalienable component of cognitive, valued-reference, socio activity of personality on the whole; by the priority constituent of informative culture which is examined as a mean of improvement of abilities and skills of independent work with documentary information and factor of intellectualization in the process of the professional becoming and samorazvitiya. It is set that a domain bases of bibliographic knowledges and practical skills of independent search of literature in different bibliographic sources is component part of scientific organization of research work of graduate student.

Key words: bibliography, informative culture, graduate, students are higher athletic education.